

*Бислав До Г.Уч
може видрукувати*

А. Бедрій

"Циганська правда" і "кафська мораль".

Якось, переглядаючи в клубі старі часописи, потрапив мені в руки нумер з II вересня 1971 року "Вільного Слова", а в ньому притягнуло мою увагу, увагу старого вояка, стаття під заголовком "Правда про трагічну долю сл. п. Петра Болбочана". Почавши читати, я спочату - думав кинути з обуренням, а потім вирішив дочитати, а дочитавши ~~ж~~ написати те, що треба написати не для "полеміки" і не щоб "провчити" автора, а тому, що часописи читає також і молоде покоління, яке не знає минулого і коли Його не зясувати, в добрій вірі буде обливати смердючим білотом одного з найбільш заслужених військових наших провідників!

Власне такому читачеві не прийде до голови, що оті, вставлені облуцно, поезуїтськи слова "трагічна доля", "сл. памяти" і т. п., вставлені з метою ~~ж~~ ~~щоб~~ читачеві здавалося, що він читає цілком об'єктивну інформацію про людину і події, читає "правду". А тимчасом у нас на Батьківщині таку "правду" звали "циганською правдою"!

З облуцною, двуличною усмішкою інспірує нам отої п. Когут, що Болбочан - був зрадник, що отечився москалями, що був під впливом своїх співробітників-москалів, що хотів зіднатися з Денікіним і зрадити Україну, що не вправді не є доведене, але, мовляв, "проф. Борис Мартос" міністр за Директорії цілком "підтримує підозріння проти Болбочана і його стратегія насторожили Петлюру, Директорію" і дали підставу підозрювати Його в зраді, бо мовляв, "армія якою він командував, не ставила серйозного опору більшевикам і... котилася на південний захід..." на зіднання з Денікіним. А наслідком був наказ його арештування..."

Така "циганська правда", а ось дійсна правда, яку, щоб не займати багато місця на подавання "джерел" наводжу за працею людини в цьому не заінтересованої, більше того - соціяліста / гал. радикала / д-ра М. Стакова, який у томі II "Україна в добі Директорії", власне на підставі різних джерел, подає на стор. 100 біографічні дані, з яких ми подаємо найважливіше: "Петро Болбочан... виніс із родини українську національну свідомість... у кадетській / юнацькій / школі створив тайний український гурток... на початку першої світової війни

мав рангу ~~и~~ поручника. При кінці війни дійшов до ранги підполковника. З вибухом революції він відразу став на шлях боротьби за українську армію і у У керпусі зорганізував український полк". Москалі "підняли проти нього і полку збройну боротьбу, перед якою Болбочан не ухилявся". Як подав полк. Середа в "Літопису Червона Калина" за 1930 р. брав він участь в обороні Києва в січні 1918 року. Згідно з наказом уряду відступив у напрямі на Житомир. Далі М. Стаків, який ~~коли чи обумовлено~~ не завжди був об'єктивним /шкодить його однодумцям укр. соціялістам-революціонерам, пропустив ряд надзвичайно важливих і загально відомих фактів, перескочивши від "протиофензиви для визволення Києва" просто на часи гетьманату. Тимчасом Болбочан із запоріжцями відзначився в боях за звільнення Лівобережжя, зокрема у близькій операції здобуття Гребінки, яку боронили чехословачькі відділи і червона гвардія. У звідомленні Ген. Штабу УНР, хоча під командою Болбочана і Натієва було до 5000 вояків /Запорозька дивізія / Його призвище не згадано, бо полк. Болбочан був....самостійником і повязаний був із самостійницькими організаціями ще з кінця літа 1917 року. Контрнаступ на Гребінку було спланено і здобуто Лубні та почалися бої за Ромодан. Керував Болбочан. Німці, коли довідалися, що Болбочан залишив зручні позиції і почав посуватися на Ромодан - назвали цей вчинок божевільним. Москалі сконцентрували під Ромоданом великі сили і переважали українців числом майже двічі, а силуогню в чотири рази. В центрі вели москалі наступ під прикриттям шести добрих панцерних потягів. Вночі, першого дня боїв до москалів підійшло підкріплення /8000 вояків 7 панцерних потягів і 6 панцирників /. Нашим центром керував полковник Болбочан. Після чотирьохденного бою перемогли наші війська, а на п'ятий день - Болбочан здобув Ромодан. Німці офіційно поздоровили Болбочана з близькою перемогою. ^{слівний} Московська більшевицька преса подаючи про ці бої писала про "сільський отряд запорожських войск под командой реакціонера, старорежімного генерала Болбочана опаснейшаво противника" і була оповіщена нагорода за достарчення його "живого чи мертвого" - 50.000 рублів.

Дня 6 квітня українські війська під командою Болбочана вступили до Харкова

Дня 10 квітня спеціальний курс привіз тайний наказ уряду УНР йти, випередити німців і здобути Крим. Німці пробували затримати Болбочана, але потім, знаючи цілковиту неприступність близьку че у фортифікованих московських позицій на Перекопі - пропусили його, кажучи, що чуда такого він не зможе доконати. Але Болбочан того чуда домовав і зайняв Крим. Це те - що "забув" подати М. Стаків.

Після перевороті Скоропадського, щоб позбутися, Болбочана і запорожців, які з певністю не дали б себе розброїти, скеровано на Харківщину на північний кордон України.

Болбочан, яко самостійник був звичайно проти Скоропадського і його заходів відбудовання московської імперії і тому, коли почалося підготовлюватися повстання проти Скоропадського - одним із перших втасманичених - був полк. Болбочан, який знов про це вже в кінці жовтня 1918 року /Стаків т. II, ст. 32 і ст. 51/. "Він своїм рішучим виступом спричинився до негайної перемоги на Лівобережжі / там же, стор. 101/.

Там же читаємо : "Ворожість до Болбочана почалася з того, що він у прифронтовій полосі цілком правильно не допустив до так званих "зіздів" і "зібраний", які з усією певністю обернулися б проти існуючої української влади- Директорії УНР.... Коли зібрався всупереч забороні Болбочана в Харкові "робітничий зізд" - він наказав його розігнати / там же, ст. 162/. На іншому зізді заарештовано агітатора, який мав фальшиві документи і 400.000 новеньких рублевих банкнотів / ст. 164/

Харків довелося залишити Болбочану наслідком того, що Антонову вдалося перетягти на більшевицький бік цілий німецький корпус, який поміг москалям зайняти Харків. І в інших пунктах німці не були нейтральні.

"П. Когут" пише наче б то Болбочан відступив щоб зіднатися з Денікіним "на південний - захід" тоді, як для цього, при мінімальному знанні географії, - треба було відступати на південний схід. Про москалів-фаховців у штабі Болбочана смішно згадувати бо такі самі були є і у штабах УНР, а також серед командуючих частинами. Далі, як слухно пише М. Стаків арештовано було Болбочана без будь-

якого наказу тодішньої української влади , хоча ліві большевизуальні соціалісти, а в тому й Винниченко, домагалися щоб такий наказ був виданий. Арешт той /перший/ був свого рода "переворотом" і "бунтом на фронті" підлеглого проти свого команданта, бо його доконав самочинно "отаман" Волох, він же захопив командування корпусом і щойно тоді звернувся повідомив телеграфічно Петлюру і просив про затвердження того всього. Ось про цього Волоха ,який доконав того за що на думку п.Когута належить "що найменше кара смерті" і промовчав оборонець "циганської правди"! А це все подане в праці М.Стажфва, який хоча не є однодумцем Болбочана і партії до якої належав він, але підійшов до цієї справи так, як має підходити вчений.

Але Волох "заслужив" на те щоб про нього подати докладніші відомості бо він ще двічі "відзначився". був він скраїч лівий прихильник "боротьбістів", інтриган і типовий "отаман". щоб належно оцінити і його вчинки і вчинки таких "шановних патріотів", як Ісаак Мазепа, Борис Мартос, Панас Феденко і інших товаришів, треба звернути увагу на два роди зради. Перший - коли зрадник у критичний момент докінав зради, якою допоміг ворогові ,але може оправдуватися тим, що він наслідком свого нерозуму, думав, що зможе у того ворога щось випросити для своєї батьківщини. Другий рід зради, значно гірший, коли він визнав законною владу наставленого ворогом правителя окупованої батьківщини і має намір у нього просити певних прав для себе і своїх однодумців. В українському випадкові в першому випадкові розмови ведуться з Леніном, а в другому - з Раковським, визнаючи тим самим його законною владою.

Вертаймося до тих часів, до березня 1919 року. Тоді в міністерстві У.Н.Р. /кабінет міністрів очолював проф. Остапенко/перевагу мали "укр. соц.-самостійники". Осідком влади був Камянць. Названі нами "патріоти" - укр. соц.-революціонери і укр. соц. демократи вели склеровану проти влади підривну роботу. Запоріжський корпус стояв у районі Вапнярки, командував ним Колодій, але до командного складу належав і Волох. Московські війська провадили концентричний наступ на військові сили УНР і в тому ~~шенн~~ часі перервали контакт між Камянцем і Вапняркою.

Але в районі Рівна отаман Оскілко ще в початку березня закінчив реорганізацію т.зв. "північної армії" або "волинської групи і ще II березня /це б то перед тим

- як москалі перервали зв'язок із запоріжським корпусом і наблизилися на 65 кільом.
до Камянця/ розпочав наступ. Далі подаємо "календарець подій" з якого все ясно:
- Дня 11 березня 1919 року армія "північна" ст. Оскілка розпочинає енергійний наступ
- " 17 " " " ця наша армія оточує під Мозиром "Першу Советську Армію",
яка в повному складі капітулює.
- " 18 " " " відкочуються розбиті московські війська, переслідувані Пів-
нічною армією в бік Київа
- " 19 " " " головнокомандуючий моск. військами на Україні - Антонов жа-
дає з Москви підкріплень для рятування Київа
- " 17 " " " " Головна Команда у Москві наказує Антонову припинити операції на
"Румунському" і "Чорноморському" фронті і війська перекинути
для рятування Київа
- " 19 " " " " приїздить "нелегально" з Київа до Камянця "незалежний" укр.
соц. дем. /співпрацювали з більшевиками/ - Драгомирецький і
намовляє названі нами соціялістичні партії доконати переворо-
та, усунути Директорію і тоді почати переговори з Раковським.
Тоді ж подібний агент прибув і до Волоха.
- " 22 " " " " Названі дві партії пробують захопити владу в Камянці і випус-
кають відозву в якій оповіщають владу Директорії і Петлюри не-
важною, ставлять їй ультимативні домагання і заповідають пере-
говори з Раковським і Леніном та наказують припинити боєві дії,
але стягти на фронті.
- " 23 " " " " Волох арештує ген. Колодія і нач. Штабу /як свого часу - Болбо-
чана/, оголошує себе командантом корпусу і утворює Ревком та
відає "Універсал" в якому закликає звернути зброю проти Дире-
кторії, а Раковського повідомляє телеграфічно про згоду на вста-
новлення "радянської влади", проголошує перемир'я і пропонує
почати переговори.
- " 24 " " " " з літака розкинуто над наступаючими на Київ військами "Півні-
чної армії", які вже зайняли Макарів і були 35 кільом. від Київа,

відозву камянецького "Комітета" і "Універсалу" Волоха.

Дня 28 березня 1919 року комендант присланого до Камянця членом Директорії- Андрієвським військового відділу - Хомедовський, арештує змовників, а серед них Ісаака Мазепу, П.Феденка, Б.Мартоса, полк. Жуковського та інших. Два дні пізніше наказує Петлюра їх звільнити.

" 25 -28 " " " у відділах, що вели наступ на Київ - розгубленість, упадок наступального пориву і втрата ініціативи.

" 31 " " " " москалі, використовують замішання і починають успішний контрнаступ.

" 1 квітня 1919 р. ук.соц. Дем. С.Петлюра ^{бод} тайні переговори з випущеними змовниками - партійними товаришами і замісць пекарати тих державних злочинців, які наростили такої страшної шкоди - робить їх міністрами і "переорганізовує" Директорію.

Пан Когут пише: "за намагання перевороту і то в час війни, на фронті і серед крізьвих боїв, лагіднішої кари від кари смерти нема", отже?

А коли ще додати, що наслідком перевороту Запорожський корпус мусів здати руку нам своє величезне майно і зброю - то може справді і такої кари замало.

Але "кафська мораль" /байдуже чи справді кафи так думали/ каже: "Коли у мене вкрали корову - то це " зло", а коли я вкрав корову то це "добро". Ісповідуючи ту "кафську мораль" можна з пошаною покликатися на писання тих, які доконали переворота, що їх спричинив величезну шкоду і лишилися непекараними, а їх злочин промовчувати, а одночасно обвинувачувати в зраді патріота, який недоконав переворота не збирався вести переговори з ворогом. Волох же, що інтригував проти Болбочана, під час "Любарської катастрофи" вкрав цілу держану скарбницю і з нею перейшов до московських більшевиків і привіз до Київа. Б.Мартос і Іс, Мазепа, які більше ніж Петлюра завинили ~~їх~~ в убивстві Болбочана, не можуть бути трактовані навіть як "свідки" тільки і,

як кати, що хочуть випадати.

Пре те як слід трактувати п.Когута - можна не говорити, а вибрали він "Вільне Слово" для свого виступу, певно розуміючи цю назву, як скрочення московської приказки: "Не любо - не слушай, а врати не мешай", який відповідає наша - "Вір - не вір, а не кажи, що "брешеш".

Вільне мистецтво
Серпень 1919

ПРАВДА ПРО ТРАГІЧНУ ДОЛЮ СЛ. П. ПОЛ.
ПЕТРА БОЛБОЧАНА

(Мої завваги на маргінесі статті п. з. „Треба писати правду”, поміщеної в ч. 26-71 „Гомону України” в рубриці „По сторінках преси”)

Автор у вище згаданій статті під криптонімом „ІВ” висловив дуже слушну засаду, треба писати правду, але він сам щодо трагічної постаті наших визвольних змагань пол. Болбочана не написав повної правди. Передовсім полк. Болбочан, про якого йде мова, мав на ім’я „Петро”, а не „Павло”, як це помилково написав криптонім „ІВ”. Далі зауважую, що автор „ІВ” помилково твердить, що нібито сл. п. полк. Петро Болбочан був під арештом коло півроку. Це твердження не згідне з правдивим станом справи і воно свідчить про те, що автор, маючи, не здає собі справи з того, що полк. Болбочан був два рази арештований.

Перший раз 22 січня 1919 року в Кременчузі, про що пише сот. Барилло в листі до ген. Омеляновича-Павленка, поміщенім в чч. 6-11/71 гетьманської „Батьківщини”, але помилково дає дату арешту вночі з 24 на 25 січня 1919 р. Арештованого П. Болбочана привезено до Києва, де жив в готелі під Федорівським арештом, чекаючи на слідство, а д-р Стакіхів в своїй праці „Україна в добі Директорії” навіть твердить, що полк. Болбочан по привезенні до Києва був негайно звільнений з-під арешту. Коли з кінцем січня 1919 р. почалася евакуація Києва, полк. Болбочан був вивезений сальон-вагоном до Станиславова, в Галичині, і там собі жив свободно і вигідно в найкращому готелі, витрачуючи великі суми грошей, що дуже негативно впливало на галицьких старшин. Отож ясно, що полк. Болбочан після арештування 22 січня 1919 р. зовсім під арештом не був і у в'язниці не сидів, а автор „ІВ” представив справу так відношно полк. Болбочан після арештування 22 січня 1919 р., був під арештом аж до часу, коли був розстріляний в червні 1919 р.

Іка була причина того першого арештування, жити хто дав наказ арештування і хто той наказ виконав, зерто треба ствердити, що ті справи контролерськіні. ват. Інакше ті справи представляють д-р Стакіхів в своїй вище згаданій праці, інакше І. Мазепа і Борис Мартос, а їв. ще інакше сот. Барилло у своїм вище згаданім листі. Тут треба підкреслити виразне твердження сот. Барилла, що арешт в січні 1919 р. був виконаний на РІ наказ отамана Петлюри. Так само твердить С. Шемет (гл. ч. 10/71 гетьманської „Батьківщини”). Щодо зерто причини першого арешту, то у військових і урядових топ колах УНР була загальна думка, що арешт був в зв'язку з невдачами на -східному противільському фронти, яким командував полк. Болбочан, і у висліді тих невдач Лівобережна Україна вже в січні 1919 р. опинилася в руках большевиків.

Другий раз полк. Болбочан був заарештований

вої і моральної вартості. Він уважав себе просто незалежним отаманом Лівобережжя. Не виконував розпоряджень Директорії і наказів головного штабу. Тут наведу характеристичний епізод, про який згадує сот. Барилло у своєму вище згаданім листі. Отож одного дня в січні 1919 р. до штабу полк. Болбочана в Полтаві приїхав начальник головного штабу Василь Тютюнник і давав якісь розпорядження Болбочанові. На це Болбочан встав обурений і наказав В. Тютюнникові до 24 годин забратися з Лівобережжя. Треба зазначити, що по штабах Запорізького Корпусу сиділо багато старшин-росіян, які мали великий вплив на полк. Болбочана. Сам Болбочан в своїй штабі мав двох помічників-росіян: генералів Гайденрейха і Селіванського. Армія, якою він командував, не ставила серйозного опору большевикам і контолялася взад на південний захід. Виглядало так, що Болбочан під впливом своїх російських доралників прямує до з'єднання з російськими добровольцями. Така поведінка Болбочана і його стратегія насторожили Петлюру, Директорію і Корпус СС і дали підставу підозрювати його в зраді і 22 січня 1919 р. заарештували разом з його російськими помічниками для переведення слідства. Але слідство, на жаль, не було тоді переведене, і тому не можливо встановити, чи підозріння в зраді були оправдані. Проф. Борис Мартос, за Директорії міністер фінансів і прем'єр міністрів, в своїх спогадах „Оскілко і Болбочан повністю підтримує підозріння проти Болбочана і називає його просто зрадником, а на доказ цього наводить цілий ряд фактичних обставин. Не беруся судити, чи всі ті обставини правдиві, але все ж таки думаю, що вище згадані спогади проф. Мартоса варта того, щоб на них звернув увагу кожний, хто цікавиться трагічною долею полк. П. Болбочана.

Вкінці ще одно запитання: хто завинив, що полк. Болбочан так трагічно закінчив життя? Дуже часто чуємо відповідь, що то соціялісти його знищили, але при глибшій аналізі справа виглядає інакше. В часі наших визвольних змагань були партійні групи, які змагали до усунення від влади Петлюру і Директорію і саме ті групи намовили і вислали полк. Болбочана робити переворот в штабі Запорізького Корпусу в надії, що як той переворот вдасться, то при помочі того Корпусу буде можливо зробити державний переворот, тобто усунути Петлюру і Директорію, а Болбочана проголосити головним отаманом і головою держави. Що так було, то виявив сам Болбочан перед судом, який засудив його на розстріл. Отож ясно, хто має на сумлінні трагічну смерть полк. Болбочана. Ті, що намовили і вислали його робити переворот, повинні були рахуватися з можливістю, що переворот не вдасться і Болбочан буде арештований і розстріляний, бож за намагання перевороту, і то в часі війни, на фронті і серед кровавих боїв, лагіднішої карти від карти смерті немає. Але друзі і приятелі Болбочана не подумали про заеби речіми, що випадок курлані і, коли переворот

тор колах УНР була загальна думка, що арешт був в зв'язку з невдачами на -східному протибільшевицькому фронті, яким командував полк. Болбочан, і усьогодні тих невдач Лівобережна Україна вже в січні 1919 р. опинилася в руках більшевиків.

Другий раз полк. Болбочан був заарештований щойно 9 червня 1919 р., тобто після приблизно 4-х місяців свободного і вигідного життя в Станиславові, а до того арешту дійшло внаслідок того, що полк. Болбочан несподівано явився 9 червня 1919 р. в штаб-квартиру і самотужно, без відома і згоди гол. отамана Петлюри а навіть всупереч відому його наказові намагався захопити командування Запорізьким Корпусом і усунути від командування дотеперішнього командира ген. Сальського. Ясно, що полк. Болбочан хотів тим способом зробити переворот в Запорізькому Корпусі, але це йому не вдалося. Він був того ж дня заарештований і поставлений перед польський військовий суд, який наступного дня, 10 червня 1919 р., засудив полк. Болбочана на роstrіl, а засуд було виконано щойно в ночі з 28 на 29 червня 1919 р., а не 9 червня 1919 р., як це помилково подав автор „ІВ”.

Як бачимо з того, що я вище навів, то криптонімний автор „ІВ” допустився грубої помилки. Він бопов'язав арешт Болбочана в січні 1919 р. з роstrілом в червні 1919 р. в одну подію, тоді коли, в самій речі, то були дві події з окремими причинами і окремими наслідками, про які я вище згадував. Перший арешт мав за наслідок тільки усунення Болбочана від командування Запорізьким Корпусом, а другий арешт закінчився трагічно для нього: коштував його життя.

Зауважую, що Петлюра як голова держави і головний отаман мав право помилувати Болбочана, або замінити кару смерті на лагіднішу кару, але він з того права не скористав. Питання: чому? Видатні діячі доби Директорії, І. Мазепа і Борис Мартос, в своїх спогадах знаходять відповідь на це питання в заявах Петлюри, що невиконання кари викличе невдовolenня серед вояцтва і може захитати дисципліну в армії, або захотити якогось іншого отамана зробити ще якийсь переворот.

При тій нагоді варто спинитися над одним питанням, яке хвиляє українську громаду і на яке нема певної відповіді, а саме: був полк. Болбочан зрадником? Бож він був арештований 22 січня 1919 року внаслідок підозріння в зраді, а саме в навмисних діяннях на шкоду Української Народної Республіки. Тут треба б вияснити, які обставини дали привід до такого підозріння: Як в листопаді 1918 р. почалося повстання проти режиму Павла Скоропадського, Директорія доручила полк. П. Болбочанові, за його згодою, командування східнім протибільшевицьким фронтам, зокрема Запорізьким Корпусом. — Він мав охороняти кордони Лівобережжя і підступи до Києва. Але полк. Болбочан так командував, що вже в січні 1919 р. Лівобережна Україна опинилася в руках більшевиків, а шлях на Київ був їм відкритий. Тут треба додати, що відносини між полк. Болбочаном і гол. отаманом Петлюрою, Директорією і командирами Корпусу СС, Коновалецем і Мельником були досить напружені. Тих двох останніх Болбочан згірдливо називав „австрійськими

іого роботи переворота, з можливістю, що переворот не вдається і Болбочан буде арештований і розстрілений, бож за намагання перевороту, і то в часі війни, на фронті і серед кровавих боїв, лагіднішої карі від карі смерті немає. Але друзі і приятелі Болбочана не подумали про за собі рятунку на випадок невдачі, і коли переворот Болбочанові не вдався, всі вони поховалися в мішачі діри і пальцем не рушили, щоби його рятувати.

Андрій Когут

Детройт